

מגילת רש"י מנחה

פרשת קרח

ג' תמוז תשע"ו

גליון מ"ב

← מעלין בקודש ולא מורדין אם הוא דאורייתא או דרבנן

← פדיון הבן בשוה כסף

גליון תורני, הארות והערות בספר מנחת חינוך מלוקט מדברי האחרונים

שליחות (א)

כן תרימו גם אתם תרומת ה' מכל מעשר רבי ינאי דא"ר ינאי גם אתם מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית

שליחות בשדה נכרי והחילוק ביניהם ואם גוי קצר שדהו של ישראל [לעצמן] או כרסמוהו נמלים או שקצרה הרוח או בהמה פטור, עיין פ"ב מ"ז בר"ש ור"ע מברטנורא דהטעם דכתיב ובקוצרכם וגו' שתהיו אתם הקוצרים. והר"מ הל' מתנת עניים פ"ב ה"ד כתב דגוים שקצרו לעצמן וכו' הרי זו פטורה מן הפאה, וכתב הכסף משנה דאילו על ידי פועלים גוים [לצורך ישראל] חייבת כמבואר בר"מ אחר זה בה"י, וכן הוא בירושלמי פאה פ"ב הל' ה'. ועיין מחנה אפרים הל' שלוחים (סי' י"א) שכתב אף דאין שליחות לגוי מ"מ אם שכרו יש שליחות דיד פועל כיד בעל הבית (ועפ"י דן להחיר לברך על מעקה שנעשה ע"י נכרי), והביא ראיה מהירושלמי שם מדמהייב בפועלים גוים שקצרו אף דאין שליחות, ולהווי כקוצר גוי אלא על כרחך בפועל יש שליחות. ובנתיבות המשפט סי' קפ"ח (סוף סק"א) דחה ראייתו, וכתב נהי דאין שליחות לגוי מ"מ אין פטורים מפאה רק אם קצרו לצורך עצמן אבל לא לצורך ישראל.

ולדידי ראיית בעל המחנה אפרים נמונה, דכיון שממעטינן מקרא דבקוצרכם דצריך להיות הישראל הקוצרים, וממעט מקרא זה גם כן כרתהו נמלים וכרתה הרוח ובהמה, אף דבהם אין שייך לומר דקוצרים לצורך עצמן מ"מ פטור דגזירת הכתוב הוא, א"כ בודאי גוי אפילו קצר לצורך ישראל מ"מ פטור דגזירת הכתוב הוא כיון דלא קצרו ישראל. ומה שכתב הכסף משנה בשם הירושלמי דבקצרוהו לצורך ישראל חייב, היינו דוקא בפועלים, וכן הביאו לשון זו הר"ש והר"ע מברטנורא כאן שקצרוהו גוים לעצמן ולא בפועלים גוים. וגם ראיית הירושלמי מהתוספתא כן, אין שוכרין פועלים גוים וכו', נראה דוקא פועלים כדברי הרב בעל המחנה אפרים.

והנה בפשטות מפרשים דפליגי המחנה אפרים והנתיבות אם ילפינן מקרא דבקוצרכם דסגי בזה שנקצר לצורך בעל השדה, או דבעינן דוקא קצירת בעל השדה, ולכן בעינן שליחותו כדי שיששב קצירת בעל השדה, ולפי"ז אפילו קצרו ישראל לצורך בעל השדה שלא בידעתו פטור מפאה לשיטת המחנה אפרים.

אמנם מדברי רבינו נראה שאין זה ביאור המחנה אפרים, רק הא דצריך שליחות בקצרוהו עכו"ם לצורך ישראל, אין הטעם

מעלין בקודש ולא מורדין

אם הוא דאורייתא או דרבנן

וירם המחנות מתוך השרפה כי קדשו (י, ב).

פירוש רש"י שהרי עשאן כלי שרת ואסורין בהנאה, עכ"ל. והרמב"ן על התורה שם מביא דברי רש"י ז"ל וזה לשונו, ולא ידעתי טעם לאיסור הזה שהרי קטורת זרה הקריבו וזר שעשה כלי שרת להקטיר בחוץ באיסור אינו קדוש, עכ"ל.

והנה בקומץ המנחה (מצוה ז אות ד) כתב רבינו ז"ל ותריץ הרמב"ן ז"ל, אבל יש לומר בעבור שעשו כן על פי משה היה קודש, וסיים, והנכון בעיני כי יאמר הכתוב כי הקריבום לפני ד' ויקדשו להיות לאות לבני ישראל, כלומר אני הקדשתי אותם מעת שהקריבו וכו'. נראה מלשונו אם לא היה הקב"ה מצוה לא היה קודש. ועל זה מקשה לדעת תמוה, כי רש"י ז"ל הביא במגילה כ"ו ע"א ד"ה שמעלין, תוספתא מפורשת דילף מהאי קרא שאין מורדין בקודש, וכן בש"ס מנחות צ"ט ע"א דייק כן מהאי קרא, וצע"ג.

[והנה מש"כ רבינו שבגמ' מנחות צ"ט ע"א יליף מהאי קרא דמעלין בקודש, כן איתא שם ומגילת דמעלין אמר רבי אחא בר יעקב דאמר קרא את מחנות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים ציפוי למזבח כי הקריבום לפני ה' ויקדשו והיו לאות לבני ישראל בתחילה תשמישי מזבח ועכשיו גופו של מזבח, ברם מה שמביא מדברי רש"י במס' מגילה כבר העירו המפרשים שהוא היפך מדברי הגמ' הג"ל ז"ל רש"י שם אחר שהביא הלימוד דמעלין בקודש כתב ולא מורדיים דכתיב את מחנות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים צפוי למזבח כי הקריבום לפני ה' ויקדשו וגו' (במדבר יז) כיון שהוקדשו הוקדשו, ועיין בטורי אבן ובמסורת הש"ס שם. גם העירו האחרונים שאין זה תוספתא אלא תוספות והיינו תוספות מאיזה תלמוד, ובדפוסים הישנים לא נמצאו דברים בדברי רש"י, אולם האחרונים העתיקו הלימודים.]

ובעיקר קושית רבינו על הרמב"ן עיין בסוף ספר חת"ס עה"ת מאמרים מפנקסו של תלמיד החת"ס, שהחת"ס ג"כ הקשה כן, ועי' מש"כ לתרץ, וע"ע בשו"ת חת"ס או"ח סי' ל"ז שדן בארוכה במחנות אם היו קדושים ואיך נתקדשו, ובליקוטי הערות.

אמנם התירוץ המפורסם בדברי האחרונים הוא דהרמב"ן יסבור דהלימוד ממחנות קרח אינו אלא אסמכתא, וכ"כ הפרמ"ג (משבו"ז ריש סי' קנ"ג) אפשר אין מורדין דרבנן, אף דרש"י [מגילה] ולבוש הביאו תוספתא צפוי למזבח וכו', י"ל דרבנן ואסמכתא, שהרי בפסחים דף כ"א ע"א ר' דוסא מתיר [בגדי כהן גדול] לכהן הדיוט. וכן העלה בראש יוסף במגילה שם (וכבר העירו האחרונים דהפ"ג בסי' מ"ב משמע דהוא מה"ת). משא"כ לרש"י י"ל דהוי מה"ת וכפשטות הגמ' במנחות, וכ"כ במס' שבת (כ"א ע"ב) דמקראי ילפינן לה במנחות.

ועיין בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' כ"ז) שכתב דבברכות (כה ע"א) איתא שם גמירי דמעלין בקודש ואין מורדין, והעיר הגר"י פיק דלשון גמירי צ"ע דהא כמנחות ילפינן לה מקראי, והנה בפמ"ג דעתו לומר דאינו רק מדרבנן, ולדבריו נחא שפיר לשון גמירי דאמרינן שם בברכות כיון דהוא רק מדבריהם והקראי רק אסמכתא ומ"ש רש"י בשבת היינו אסמכתא.

פדיון הבן בשוה כסף

אך פדה תפדה את בכור האדם (יה, טו).

במצות פדיון הבן (מצוה שצב אות 1) כתב רבינו וכמה צריך ליתן לפדיון, חמשה סלעים וכו' ופודה הן בכסף והן בשוה כסף, הוין מקרקעות ועבדים ושטרות דאינו פדוי אפילו בדיעבד גזירת הכתוב היא, כמבואר במס' בכורות נ"א ע"א ובמסכת שבועות ד' ע"ב. ושוה כסף ככסף נלמד מכלל ופרט, עיין בתוס' קידושין ב' ע"א ד"ה בפרוטה וכו'. והנה הרשב"א והר"ן בריש מסכת קידושין כתבו דבקידושין שוה כסף ככסף הוא מצד הסברא כיון דמקבלת ברצונה, רק בעבד עברי צריך קרא לרבות כיון דגרעון הוא בעל כרחו. ולפי דרכו ממשך רבינו ופשוט כיון דשוה כסף מהני, א"כ כל הנאה כגון שחוק לפני או רקוד כו' דמהני בקידושין אם ההנאה שוה פרוטה, הכא נמי אם ההנאה שוה חמשה סלעים. ועיין בדבריו שתלה בזה אם מועיל לדידי שוה לי כמו בקידושין.

והנה מש"כ רבינו דהא דיש ריבוי בעבד עברי אין ראוי דלא מהני בלא זה דשאני התם דגרעון הוא בעל כרחו, יש לציין לדברי הצפנת פענח (הל' ערכין וחרמין פרק 1) שכתב בתוך הדברים והנה בירושלמי דקדושין פ"א ה"ב מבואר דגבי גרעון דאז יוצא בע"כ אז י"ל דשו"כ אינו ככסף ולכך צריך רבוי אבל אם נתרצה דאז הוין רק בגדר קנין אז אף בלא רבוי שו"כ ככסף, והן הן דברי רבינו.

אולם הגרצ"פ פראנק (שו"ת הר צבי יו"ד סי' רמ"ה) כתב להשיג על דברי רבינו זו"ל ולענ"ד דבריו אלו תמוהים מאד, דאין לדמות פדיון הבן לקדושין, דהתם בקדושין לא חילקה תורה כלל בסוגי כסף אלא בכל אופן דאיכא הנאה שהיא שוה פרוטה מקודשת. אבל גבי פדיון הבן הרי דרשי רבנן בגמ' בכורות (דף נא ע"ב) מופדויו מבן חדש וגו' כלל ופרט וכלל וילפינן מיניה דפודין דוקא בדבר שהוא כעין הפרט דהיינו דבר המטלטל וגופו ממוון וממעטינן קרקע ועבדים ושטרות שאינם ראויים לפדיון הבן והנאה זו של שחוק לפני אינה בכלל דבר המטלטל ואין גופה ממוון, וכיצד יתכן שיהא יוצא בזה ידי חובת פדיון הבן. גם משמעותו של דבר המטלטל נראה דפירושו שהוא דבר מסוים דבר גוש המתטלטל ממקום למקום, אבל הנאה זו שאין בה ממש לא שייך לכנותה בשם דבר מטלטל, ושפיר מתמעט מכח כלל ופרט שאינו דומה לכעין הפרט, וכן כל שכר פעולה אין מקיימים בה מצות פדיון הבן.

ועיין עוד בבאור הלכה להגר"ח קניבסקי שליט"א (ביכורים פ"א ה"ה ד"ה ונתן) שכתב דלכאורה יש לפקפק בדברי המנ"ח עפ"י מה שכתב להסתפק אם בפדיון הבן הכהן צריך לקבל הנאה של ה' סלעים או שצריך לקבל ה' סלעים, והנה מדמהני מתנה ע"מ להחזיר מוכח לכאורה דא"צ שיקבל הנאה של ה' סלעים אלא ה' סלעים ממש בכסף או שוה כסף, דכאן הרי לא יוכל ליהנות ממנה הנאה של ה' סלעים ומהני, וא"כ מוכח שאין להתחשב בהנאה של ה' סלעים וא"כ איך יועיל שחוק לפני והרי אין כאן ה' סלעים רק הנאה של ה' סלעים, ואין לומר דבחדא מינייהו סגי או ה' סלעים ממש או הנאה של ה' סלעים דמנ"ל זה, הא בתורה לא כתיב אלא חמשת שקלים.

בספר שמן המשחה (הל' פדיון הבן) כתב ליישב דברי רבינו (וכע"ז בספר אבני חן) דודאי שכר פעולה חשיב גופו ממוון, ולא דמי לשטר, דשאני שטר שהוא חספא בעלמא ואינו ראוי כי אם לשעבודו והשטר הוא סימנא בעלמא שחייב לו כך וכך, אבל הכא שכר פעולה חשיב גופו ממוון שהפעולה היא בעצמה שוה כסף דדרך העולם דמקבלין מעות עבודה וזה נקרא גופו ממוון, ומה שמיעטנו קרקעות היינו דוקא קרקעות והכא שכר עבודה לא דמי לקרקע, וא"צ שיהי' דבר המיטלטל, אך העיקר הוא שלא יהיה קרקע ושכר פעולה לא חשיב קרקע, וממילא אפשר לפדות בזה.

משום דבעינן קצירת בעל השדה, אלא אף דסגי בקצרה לצורך בעל השדה, מ"מ הרי קצירת עכו"ם נתמעט מגויה"כ דבקוצרם, דהרי קצירת עכו"ם פטור אפילו בקצר שלו, ולכן בעינן דוקא קצירת עכו"ם בשליחת ישראל דעי"ז לא חשיב קצירת עכו"ם אלא קצירת ישראל וכו'.

והנה הגרע"א במשניות ובהערות על המחנה אפרים דעתו נוטה להנתיבות ודלא כהמחנה אפרים, ועיין בספר חידושי ירוהם, כתב בדברי רעק"א שהקשה דאם אמר הריני קוצר ע"מ מה שאני שוכח וכו' יש לו שכחה, והקשה דמה שייך לתלות קצירה בתנאי, דאיך שייך לומר תנאי דאם לא יתקיים התנאי לא תהיה הקצירה קצירה, הרי סוכ"ס הקצירה נעשה במציאות בפועל ממש, ועפ"י ד' המנחה אפרים אפשר לומר דשכר פועלים נכרים לקצור, והתנה על מנת כן הוא שוכרם מה ששוכח יטול, נמצא דאם נתקיים התנאי הרי הם פועלים דידיה ששכרם וידם שקצרו כיד בעה"ב, אבל אם לא יתקיים התנאי הרי השכירות בטלה והוה כמו שלא שכרו מעולם, והקצירה דילהו של הפועלים העכו"ם הוה שקצרו מאליהם כשביל ישראל דבה"ג הא ליכא חיוב פאה, דהא בעינן שליחות ואין שליחות לעכו"ם.

חוקה שליה עושה שליחותו

אם היה לו זכר או עבד למול ועשה שליה למולו, אם מותר לעשות פסח או לאכול מצה חוקה שליה עושה שליחותו, עיין עירובין פרק שלישי ל"א ע"ב אי חוקה שליה עושה שליחותו בדאורייתא, או אם מסרו לבית דין שימולו הם, ובבית דין כולי עלמא מודים שאין בית דין מתעצלים, עי"ש והדברים ארוכים ואין כאן מקומם.

ובאמת עיין במשנה למלך (בכורות ד, א) בעשה שליה למכור לנכרי חלק מבהמתו ולא ידענו אם עשה השליח שליחותו ומסיק לאיסור משום שחוקת שליה עושה שליחותו לא מהני להקל באיסור דאורייתא. ועיין בנודע ביהודה (קמא אה"ע סי' ב) האריך לחלוק על המשנה למלך ובשו"ת בנין שלמה סי' ע"ג.

ולכאורה יש לומר דשליח שצריך לעשות שליחותו בזמן מסוים, ואחר שעבר אותו הזמן לא שייכות שליחותו, יתכן שבזה לכו"ע סמכינן אשליח, וה"נ בנידון של המנחת חינוך, לכן סמכינן אשליח במצות מילה על עבדים כי מילת עבדיו צריך להיות כעת, ואינו מעכב לשום דבר רק בשעת שחיטת הפסח, ושפיר יש לסמוך על השליח שמל העבדים, אבל ישראל שעשה שליה למול בנו, אולי בזה אין סומכין על השליח, כי מצות מילה הוא א' מהמצוות שאב צריך לקיים בהבן.

<p>נדבת הר"ר אליעזר מנחם גראסמאן הי"ו לע"נ זקנתו יוטא בת ר' אשר ע"ה כ"ט סיון תנצב"ה</p>	<p>נדבת הר"ר ניסן שישקא הי"ו לע"נ ר' יעקב קאפל בן חיים קלונימוס קלמן סובול - ב' תמוז זקינו ר' ישראל דוד בן יחיאל מיכל קרויט - יח תמוז ר' יעקב קאפל בן יצחק אייזיק הלוי הורויץ - כז תמוז תנצב"ה</p>	<p>הרה"ח ר' פנחס זעליג טיברג שליט"א לע"נ חותנו הרה"ח ר' שלמה לייב בן הרה"ח ר' חיים ז"ל נלב"ע ד' תמוז</p> <p>נדבת הרה"ג ר' מאיר צבי הכהן טשעסיר שליט"א לרגל הולדת נכדו בן לחתנו הר"ר ישראל הכהן זלקונד נ"ו בשעט"מ</p>
--	---	--